

ПОКАЗНИКИ СІМЕЙНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглядається проблема сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. Висвітлено значення сім'ї для дитини, визначено показники сімейної депривації.

Ключові слова: сім'я, сімейна депривація, вихованці інтернатних закладів спортивного профілю.

Постановка проблеми. Діти завжди були і залишаються найдорожчою цінністю, гордістю і надією держави. Турбота про підростаюче покоління, реалізація прав і свобод дитини – святий обов'язок батьків, школи, широкої громадськості. Як відомо, міцна родина виступає основним фундаментом у вихованні дітей, а батьки є природними вихователями. Вони складають перше суспільне середовище дитини й відіграють велику роль у процесі її соціалізації. Ж. Петрович відзначає, що саме сім'я є запорукою успішної соціалізації дитини, соціально-виховним розвивальним середовищем, у якому формується її система цінностей, поглядів, норм поведінки [2, с.76].

На жаль, не завжди дитина може постійно перебувати у сім'ї. Наприклад, якщо дитина займається спортом на професійному рівні, то починаючи з 7 – 8 класу вона може перебувати в інтернатному закладі спортивного профілю. Такі інтернати належать до спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, що є складовою системи загальної середньої освіти – закладами фізичної культури і спорту. Інтернатні заклади спортивного профілю забезпечують відбір та спортивну підготовку обдарованих дітей та молоді, створюють умови для розвитку їх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів та поповнення національних збірних команд у поєднанні зі здобуттям учнями відповідної освіти [3].

Навчально-виховний процес в інтернатних закладах спортивного профілю побудований таким чином, що діти у зв'язку з поєднанням навчальних і тренувальних занять мають досить напружений графік роботи і доволі обмежений вільний час. Вихідним днем є тільки неділя, у суботу діти тренуються. Як наслідок, вони відвідують свою сім'ю дуже рідко й, безперечно, відчувають потребу у батьківській увазі, ніжності, теплоті, спілкуванні, турботі, що породжує явище сімейної депривації.

Нині в Україні нараховують 17 інтернатних закладів спортивного профілю, у яких навчається більше 5 700 дітей. Тому ми вважаємо за необхідне дослідити явище сімейної депривації в умовах інтернатних закладів спортивного профілю та знайти шляхи його нівелювання. Відповідно **метою** даної статті є аналіз педагогічної оцінки стану та виявлення показників сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Результати теоретичного аналізу. Інтернатні заклади спортивного профілю є "закритими" навчально-виховними закладами. І вже сам факт вступу дитини до такого закладу буде кардинальною подією змін у її житті, адже раніше вона жила у сім'ї, кожного дня бачилася зі своїми рідними, відчувала батьківську теплоту, ніжність, турботу. Вступивши до школи-інтернату, по-перше, дитині потрібно пристосуватися до нових умов життя, розпорядку дня, що є строго визначеними й регламентованими. По-друге, дитині необхідно звикнути до того, що сім'ю вона буде бачити рідко, оскільки вільного часу практично немає, кожного дня, окрім неділі, проходять одне чи два тренування, а також навчальні заняття та підготовка до них.

Недаремно О. Чигирин, досліджуючи засоби адаптації дітей в інтернатних закладах спортивного профілю, відзначав, що на першому році навчання близько 20 % вихованців залишають школу-інтернат [4, с. 1]. Причому вступ дитини до закладу співпадає з віковою кризою розвитку, є переломним моментом соціалізації і представляє собою серйозне випробування її адаптаційних можливостей [1, с. 11]. Не всі діти можуть пристосуватися до нових соціально-побутових умов, адже вдома вони є більш комфортними, й у всьому їм можуть допомогти батьки. Також звужується коло спілкування дітей за рахунок їхнього постійного перебування в інтернатному закладі. Регламентований режим діяльності в закладі обмежує дітей в різноманітності занять, їм не вистачає часу для відвідування інших секцій, гуртків.

Сімейна депривація посідає особливе місце у контексті численних соціально-психологічних детермінант, що обмежують повноцінний перебіг особистісного становлення дитини.

Ключовою ознакою сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю є обмеження можливостей дитячо-батьківської взаємодії, що є необхідною умовою для повноцінного й повномірного розвитку дитини та формування всебічно розвиненої особистості. Діти позбавлені умов сімейного виховання, спостерігається заміщення найголовнішого інституту розвитку і формування особистості дитини – сім'ї – "закритим" навчально-виховним закладом.

Нами протягом квітня – травня 2013 р. була здійснена педагогічна оцінка стану сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, що містила: інтерв'ювання, бесіди з вчителями, класними керівниками, вихователями, соціальними педагогами та психологами закладів; анкетування та

тестування учнів, контент-аналіз планів виховної роботи шкіл-інтернатів, календарних планів роботи вихователів, психологів та соціальних педагогів, журналів реєстрації відвідувань дітей. Дослідження проводилося на базі Республіканського вищого училища фізичної культури, Броварського вищого училища фізичної культури, до складу яких входять школи-інтернати, Київського обласного ліцею-інтернату фізичної культури і спорту, Костопільського обласного ліцею-інтернату спортивного профілю. До процесу педагогічної оцінки було залучено 316 осіб, з них: учні 7 – 8 та 8 – 9 класів, тобто перших двох років навчання (в одних інтернатних закладах набирають дітей з 7 класу, в інших – з 8-го) – 281 особа; вчителі, класні керівники, вихователі, соціальні педагоги та психологи – 35 осіб.

Інтерв'ювання, бесіди з вчителями, класними керівниками, вихователями, соціальними педагогами та психологами закладів показали, що діти відчувають високий рівень потреби у батьківському піклуванні, турботі, підтримці, "живому" спілкуванні з батьками, оскільки здебільшого воно проходить у телефонному режимі. Незважаючи на те, що в інтернатних закладах навчаються діти підліткового віку, які хочуть вже бути самостійними, вважають себе дорослими, вони все ж таки дуже сумують за своєю сім'єю. Їм не вистачає батьківських порад, прояву батьківської любові. Також вчителі відзначили відсутність пізнавальних інтересів у дітей і, відповідно, звуження світоглядних позицій. Оскільки діти тренуються двічі на день, на самопідготовку вони мають тільки 2 – 3 години, навчання приділяється значно менше уваги, а також діти ставлять перед собою першочерговим завданням досягнення високого спортивного результату, що говорить про нехтування навчальною діяльністю.

У результаті аналізу педагогічної оцінки стану сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю були визначені наступні її показники:

- нехтування навчальною діяльністю;
- відсутність пізнавальних інтересів;
- звуження світоглядних позицій;
- відчуття самотності;
- емоційна нестабільність;
- невпевненість у своїх силах;
- конфліктність.

Відповідно до визначених показників для тестування дітей нами були обрані методики:

- значущий інший;
- методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М.Фергюсона;
- орієнтовна оцінка емоційного благополуччя;
- методика виявлення конфліктності;
- тест впевненості в собі.

Спочатку ми визначили, хто є найбільш значущою людиною для дітей за методикою "Значущий інший" (рис. 1).

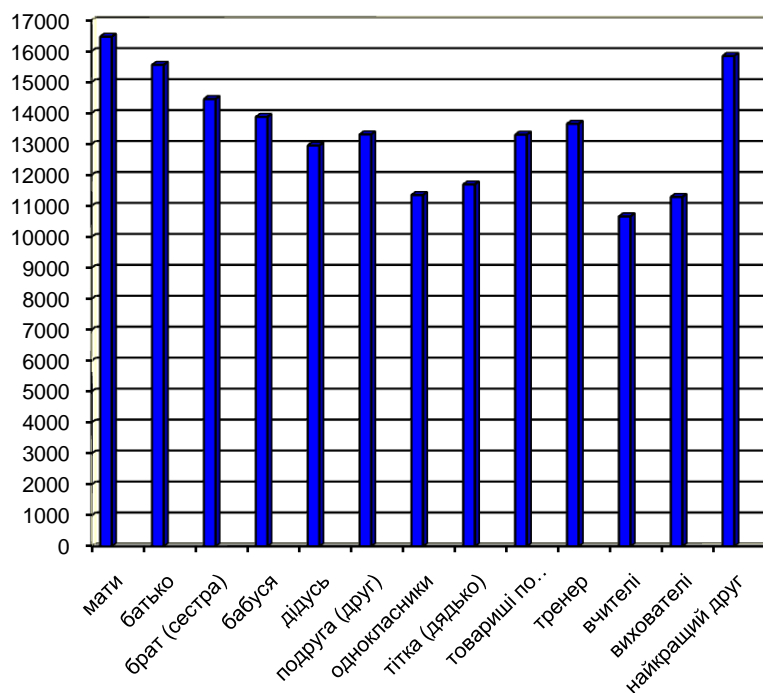

Рис. 1. Результати проведення методики "Значущий інший"

Із рис. 1 видно, що для вихованців інтернатних закладів спортивного профілю найбільш значущою людиною виступає мати, на 2-му місці знаходиться найкращий друг, а на 3-му – батько. Це свідчить, що діти найбільш сумують за своїми батьками, які є найбільш впливовими на них людьми і з якими їм не вистачає

спілкування. Саме з ними вихованці почувають себе впевненими, вони їх можуть назвати найкращими друзями, яким безперечно довіряють, діляться своїми переживаннями, невдачами; вони є тими, хто першими радіє за їхні успіхи і до кого звертаються по допомогу. А головне – це ті люди, з якими діти хотіли б проводити більше часу і в оточенні яких почувають себе найбільш щасливими. Найкращий друг для них грає велику роль, адже саме до нього в інтернаті в першу чергу можна звернутися по допомогу, пораду, і саме з ним вони проводять більше всього часу, оскільки батьків поряд немає.

За методикою Д. Рассела і М. Фергюсона ми визначили рівень відчуття самотності вихованцями інтернатних закладів спортивного профілю (рис. 2).

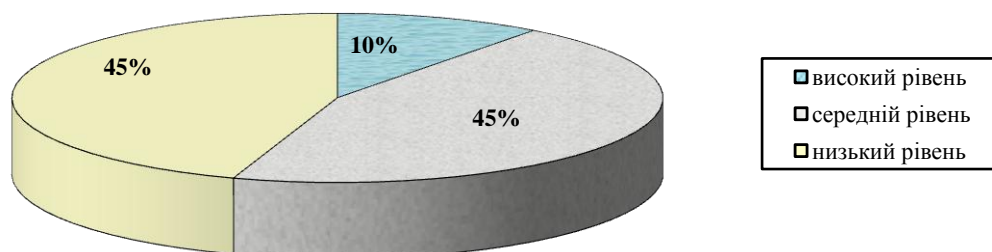

Рис. 2. Результати проведення методики діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона

Виходячи з рис. 2, констатуємо, що високий рівень відчуття самотності мають 10 % вихованців інтернатного закладу. Це можна пояснити, по-перше, тим, що діти все ж таки мають сім'ю. По-друге, займаючись спортом, вони часто виїжджають на різноманітні змагання, тренувальні збори й тим самим можуть спілкуватися з іншими дітьми, заводити знайомства. По-третє, в інтернаті навчається різний контингент дітей, тобто різних видів спорту й різного віку, починаючи з 13 років. Діти спілкуються як зі своїми однокласниками, товаришами по команді, так і зі старшими вихованцями. Тобто коло спілкування у них більш ширше у порівнянні з дітьми-вихованцями загальноосвітніх інтернатних закладів.

Все ж таки середній рівень відчуття самотності мають 45 % вихованців і низький рівень також 45 %. Потрібно відмітити, що майже половина дітей в закладах відчуває себе самотніми. Такий показник для дітей, які займаються спортом і прагнуть досягти високих результатів є високим, адже відчуття самотності безперечно впливає на їхній емоційний стан та психічне здоров'я, супроводжується тривожністю, депресією, напруженістю, спустошеністю. Таким чином спортсмени не зможуть реалізувати усі свої можливості на тренуваннях і змаганнях, що негативно позначиться на тренувальному процесі і призведе до погіршення спортивного результату, досягнення якого є головною метою дітей.

Далі ми оцінили емоційне благополуччя вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, їх емоційну стабільність (рис. 3).

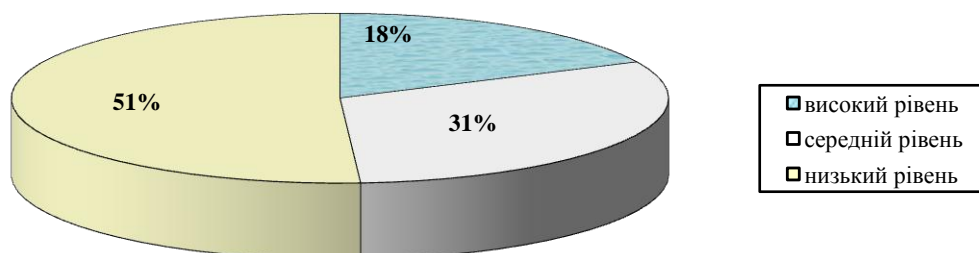

Рис. 3. Результати проведення методики орієнтовної оцінки емоційного благополуччя

Згідно з отриманими даними, 18 % вихованців інтернатних закладів спортивного профілю мають високий рівень емоційного благополуччя, 31 % – середній рівень, більшість же дітей – 51 % – низький рівень, що говорить про їхню емоційну нестабільність.

Емоційне благополуччя – це психічний стан максимального емоційного комфорту дитини в природному та соціальному середовищі. Відірваність від сім'ї, обмеження можливості батьківського піклування, турботи, прояву батьківської любові якраз і є наслідком низького рівня емоційного

благополуччя у більшості вихованців. Емоційне благополуччя є запорукою повноцінного розвитку дитини, успішної її соціалізації, а у вихованців інтернатних закладів спортивного профілю – також запорукою досягнення високих спортивних результатів, успішного виступу на змаганнях, створення сприятливого психологічного клімату у спортивній команді. Емоційна підтримка вкрай важлива для дітей.

Для вихованців інтернатних закладів спортивного профілю дуже важливою якістю є впевненість у своїх силах, яку ми оцінювали за тестом впевненості в собі (рис. 4).

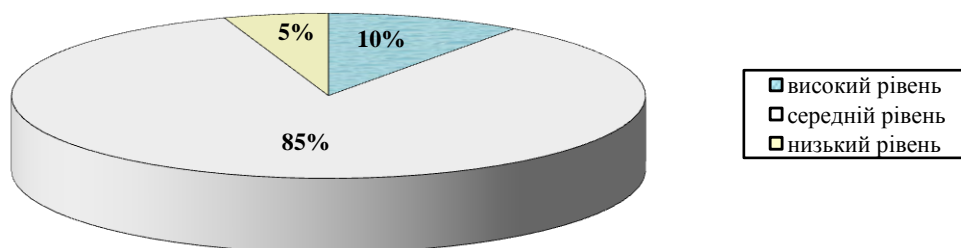

Рис. 4. Результати проведення тесту впевненості в собі

Як свідчать отримані дані, високий рівень впевненості в собі спостерігається у 10 % дітей, низький – 5 %, більшість вихованців інтернатів мають середній рівень впевненості – 85 %. Це досить непоганий показник, але оскільки діти є спортсменами, які мають бути впевненими на 100 % у своїх силах і можливостях для досягнення максимального результату, вони повинні мати високий рівень впевненості в собі. На жаль, інтернатні умови знижують цей рівень.

Поряд з усіма вище наведеними показниками ми досліджували рівень конфліктності дітей інтернатних закладів спортивного профілю (рис. 5).

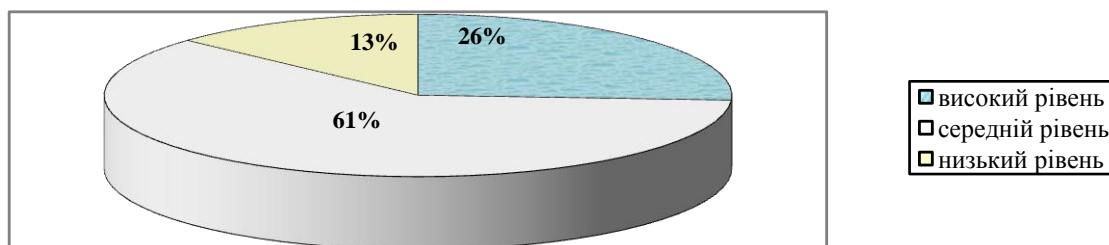

Рис. 5. Результати методики виявлення конфліктності

Як видно із представлених даних, 26 % вихованців інтернатних закладів спортивного профілю мають високий рівень конфліктності, 61 % – середній рівень й тільки 13 % – низький рівень. Конфліктність є негативним фактором у тренувальному процесі спортсменів і заважає максимальній концентрації уваги,вольових зусиль, тісно пов'язана з емоційним благополуччям та впевненістю у своїх силах. На її рівень також впливають умови життя і діяльності, середовища, соціального оточення, навколишній емоційний фон. Оскільки в інтернаті строго регламентований режим життя і діяльності, вільний час обмежений в силу поєднання навчальної і спортивної діяльності, діти не мають можливості достатньо спілкуватися зі своїми рідними, бачитися з ними, відсутній безпосередній емоційний контакт з батьками, рівень конфліктності підвищується.

Отримані дані свідчать про те, що вихованці інтернатних закладів спортивного профілю мають потребу у безпосередньому контакті з батьками, у реальній дитячо-батьківській взаємодії, у батьківській турботі, любові, піклуванні.

Висновки. Сімейна депривація вихованців інтернатних закладів спортивного профілю – це обмеження можливостей дитячо-батьківської взаємодії, позбавлення умов сімейного виховання, що є необхідною умовою для повноцінного й повномірного розвитку дитини та формування всебічно розвиненої особистості, у результаті напруженого графіку тренувань і навчання, зведення вільного часу до мінімуму, високих вимог до дитини для досягнення спортивного результату. Показниками сімейної депривації інтернатних закладів спортивного профілю є нехтування навчальною діяльністю, відсутність пізнавальних інтересів, звуження світоглядних позицій, невпевненість у своїх силах, відчуття самотності, емоційна нестабільність, конфліктність. Окреслена проблема сімейної депривації, безперечно, потребує вирішення.

Використані джерела

1. Гаврилова Е.В. Психолого-педагогическая помощь младшим школьникам с социальной депривацией средствами коррекционной ритмики в условиях школы-интерната: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Гаврилова Елена Викторовна. – Курск, 2006. – 208 с.
2. Петрочко Ж. Забезпечення права дитини на сім'ю: від традицій до інновацій / Ж. Петрочко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова: [зб. наук. пр.]. – Київ – Івано-Франківськ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Випуск 17. – Ч. 3. – С. 75 – 82. – (Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка).
3. Положення про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2061-99-п>.
4. Чигирин О.Г. Культурно-просвітня діяльність як засіб адаптації дітей в інтернатних закладах спортивного профілю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 "Теорія та методика управління освітою" / О.Г. Чигирин. – К., 2007. – 20 с.

Krasnytska O.V.

PERFORMANCE FAMILY DEPRIVATION PUPILS OF BOARDING SCHOOLS SPORTS PROFILE

The paper addresses the problem of family deprivation pupils of boarding schools sports profile. Deals with the value of the family for the child. Indices of family deprivation.

Keywords: *family, family deprivation, institutionalized orphaned sports profile.*

Стаття надійшла до редакції 10.11.2013 р.

